

POSTÁTNĚNÍ NEBO ZESOCIALISOVÁNÍ ÚVĚROVÝCH ÚSTŘEDEN.

Nynější soukromokapitalistické soustavě produkce socialisté často vytýkají, že brání nejúčelnějšímu a nejhospodárnějšímu rozvrhu půdy a ostatních hmotných produkčních pomůcek i práce v jednotlivá odvětví produkční, poněvadž půda a ostatní produkční prostředky dostaly se během času často do rukou neodborných a ne vždy náležitě schopných, tak že rozvrh v jednotlivé obory produkční se dosti pružně nepřizpůsobuje dané potřebě a poptávce. Soukromohospodářský zisk je totiž vskutku hlavně jen ochranou v negativním směru, jen aby se neprodukovalo ztrátově, kdežto aktivný jeho vliv na vývoj a rozsah produkce působí spíše rušivě, vyvoláváje často zbytečné kolísání produkce. Pohyblivostí finančních kapitálů se poměry zmíněného nerovnoměrného rozdělení vlastnictví půdy a produkčních pomůcek sice stále mění a upravují vhodněji, poněvadž vlastník neodborník těchto pomůcek může je prodati a koupiti si produkční pomůcky jeho podnikatelským sklonům spíše vyhovující, a mimo to zvláště úvěrové úsporné finanční kapitály mají v tomto směru veliký vliv, ale poněvadž tyto úvě-

nikatelů, užívají podnikatelé těchto větších výnosů na zavádění nových odvětví produkčních, ježto blahobytnější vrstvy kupují hlavně věci »nové« produkce, lepších kvalit, jsouce poměrně syty statky běžné potřeby, a tím podraží vlivem větší poptávky po produkčních prostředcích i produkce statků běžné potřeby a podraží ceny všech statků, tak že reálný podíl vrstvy dělnické, méně blahobytné, poklesne poměrně více než nominální mzda. Je tím potvrzena jen známá zkušenost, že za stoupající konjunktury, to jest stoupajících zisků, ceny podražují ostřeji než mzdy a tento poměr se stále zůstává, až posléze počne klesati množství dělnictvem spotřebovaných statků, poklesnou podnikatelské zisky a poklesne i odbyt výrobků »nové« produkce, dostaví se stagnace nebo krise. Prvý podnět k vzestupu produkce vidí i Streller v nízkém úroku v dobách deprese a podobně i v dalším vývoji konjunktur má, jak patrně, zisk podnikatelský, tedy živel soukromohospodářský, a podnikatel hlavní vliv.

rové kapitály tím více ještě vrhají se na ony druhy produkce, kde kynou největší zisky, má toto soukromokapitalistické hospodaření úvěrové také své vady. A není-li zatím ani pomýšlení, že by se dalo v dohledné době upravit vlastnictví půdy a ostatních produkčních prostředků nějak účelněji postátněním, zesocialisováním nebo zkomunisováním, považují někteří národohospodářští teoretikové směrů socialistických za vhodný prvý nápravný krok, aby byly aspoň zesocialisovány úvěrové ústředny, banky, tedy aby bylo zavedeno jednotné řízení, reglementované hospodaření finančními úvěrovými kapitály.

Že mohou býti úvěry prostředkovány bankami nespočívajícími na principu výdělečnosti, viděli jsme u nás na některých zemských hypotečních a jiných podobných emisních úvěrních bankách, jež často vůbec nepřijímaly vkladů a poskytovaly zápůjčky v zástavních listech nebo jiných dílčích úpisech, jež si dlužník sám prodával. Tyto zástavní listy a dílčí dlužní úpisy zněly na tutéž sazbu úrokovou, kterou dlužník bance ze své hypotekární výpůjčky platil, tak že banka na úrocích ničeho nevydělávala. Ovšem iniciativa poptávky po úvěrech vycházela i tu od dlužníků, tedy zachována tu zásada soukromopodnikatelská, a rovněž správy těchto bank musily se při takovýchto emisích řídit jak v sazbě úrokové, tak v rozsahu těchto emisí danými poměry trhu úvěrových finančních kapitálů, to jest pohotovým jich množstvím, poněvadž by se jinak sotva daly tyto úpisy za normálních podmínek umístiti. Tedy nejde tu o nějaké „úřední“ řízení úvěru a samostatnou jeho organizaci.

Ještě příznačnější je příklad akciových cedulových bank, jimž dává jejich monopol vydávati zlatem plně neuhrazené bankovky do rukou zbraň, že mohou sazbu úrokovou řídit téměř libovolně a mohou tímto způsobem veškeré národní podnikání podle své vůle zabrzditi nebo povzbuditi. V novější době se dokonce i některými teoretiky doporučuje, aby šly cedulové banky v tomto směru ještě dále a úvěry po případě, uznají-li za vhodné, vůbec odpíraly a úvěrovému trhu přímo vládly, jak bylo již zmíněno.

Hlavní otázka ovšem je, zda by se takovýmto zveřejněním úvěru vyřešila otázka úvěru účelněji, hospodárněji, tedy především zda by se snad úvěr zlevnil. Úplně by se úrok ani pak nedal odstraniti, neboť nějaká odměna se strádatelům každým způsobem poskytnouti musí, jinak by zavládlo všeobecné plýtvání u spotřebitelů. Ale i sám zřetel na hospodárnost produkce vyžaduje, aby se z vypůjčených úvěrových kapitálů úrok platil, ba také v podnicích, v nichž jejich majitel pracuje výhradně jen svými vlastními prostředky, musily by ceny tovarů býti přes to tak stanoveny, aby mu tento jeho finanční kapitál nahrazoval aspoň takový úrok, jako by mu nesl buď v podnicích jiného

druhu anebo kdyby jej někomu zapůjčil, poněvadž by jinak sotva svůj podnik provozoval a držel. Také kdyby podnikatelský úvěr vůbec vymizel a všichni podnikatelé produkovali jen svými vlastními prostředky, musily by přes to ceny produktů býti odstupňovány i se zřetelem na dobu, kterou ta neb ona produkce vyžaduje, poněvadž jinak by se sotva dalo docílití toho, aby se finančními kapitály i v tomto směru hospodařilo; vždyť zvýšená jejich oběživost nahrazuje nepřímo také samy kapitály a dovede-li někdo vyrobiti tovar za měsíc dvakráte, kdežto jiní potřebují na výrobu celý měsíc, stačí prvému na výrobu téhož množství tovarů za měsíc poloviční kapitál proti druhým.

Proto také i kdyby se soukromé vlastnictví produkčních prostředků úplně zrušilo a byla veškerá produkce nějak zcentralisována a vedena po způsobu veřejnosprávním, úřednickém, i pak by se musilo státi nějaké opatření, aby se produkce zbytečně neprodlužovala, aby se produkovalo racionálně i se zřetelem na délku doby produkční. Za soukromokapitalistické produkce a volné soutěže tíhnou ceny k výrobní ceně výrobce neúspěšnější i se zřetelem na dobu produkční produkujícího, za produkce veřejnosprávně organisované a monopolní byly by stanoveny ceny podle daných poměrů takovéto „úřední“ produkce, a jistě byly by sotva nižší, přes to že by takováto jednotná národní produkce byla velkovýrobou prvního řádu se všemi jejími výhodami organisacími a racionalisačními. Mimo to by takováto produkce ztrnula asi na svém časově „normálním“ výkonu a dal by se poměrně těžko naléztí nějaký účinný prostředek, aby se zrychlila, leda že by se práce odměňovala podle výkonnosti, a ne nějakým „normálem“; to by však znamenalo, že se zrušilo sice vlastnictví produkčních kapitálů, poněvadž je nespravedlivostí vůči nemajetným, jak se říká, ale zachovala se nerovnost schopnosti pracovní, přes to že ona také není vždy jen výsledkem vlastní píce a vlastní namáhavé výuky a odměnou za ni. Ostatně by asi právě sami pohodlnější, nezručnější a nekvalifikovanější nebyli s takovýmito mzdami podle výkonnosti spokojeni, neboť všechna ta hesla o nivelisaci jak majetkové, tak pracovní hlásají se hlavně k vůli nim.

Od postátnění úvěru, to jest od postátnění nebo zveřejnění správy úsporných kapitálů, nedají se čekati pronikavější hospodářské úspěchy. Především nebylo by lze ani úrokovou sazbu nějak libovolně snížití nebo libovolně stanoviti, nemělo-li by dojítí k násilným převratům jak v produkci, tak ve spoření, i kdyby ani nebylo finančních styků s cizinou a nemusil se mítí zřetel na mezinárodní pohyb finančních kapitálů. Vždyť úrokový důchod je pramenem významné části národní kupní síly, jež vystupuje na trhu statků jako kupec, a to na trhu spíše výrobků kvalitnějších, tak že by náhlejší snížení úrokových dů-

chodů musilo mít veliký zpětný vliv na poměry produkční, a zvláště v době, než by se ceny produktů a jejich vlivem také mzdy přizpůsobily nové sazbě úrokové, by nastal po snížení úrokové sazby pokles kvantitativního úhrnu úspor, a byl by tím násilně přerušen další vzestup a rozvoj národní produkce jak u podnikatelů, kteří neužívají trvalých úvěrů, tak i u podnikatelů druhých, poněvadž tento rozvoj jest umožňován vzestupem úrokových důchodů a úspor. Časem by se však ceny produktů za volné soutěže přizpůsobily nové sazbě úrokové, poměrně by poklesly a poklesly by i nominálně mzdy, a nastala by bývalá reálná rovnováha a konec konců by z celého tohoto zásahu nikdo ničeho neměl. Byla by to obdoba, jako když za dnešních poměrů sníží cedulová banka eskomptní sazbu: zprvu se produkce zlevní a vzpruží, dokud se ceny tovaru drží, ale časem se ceny výrobků přizpůsobí nové sazbě a poklesnou, produkce ochabne a nastává bývalá rovnováha.

Ale takovéto umělé zásahy do úrokové sazby musily by se udržovati poměrně v úzkých mezích a musily by se dít jen postupně, poněvadž jen velmi zvolna pronikají u dlouhodobých zápůjček dosavadních, dlouhodobými smlouvami vázaných. Tím méně se jim přizpůsobuje dosavadní průměr té části reálného ryziho výnosu národní produkce, jež tvoří podklad nových národních úspor, mimo úspory podnikatelů, přímo v jejich podnicích investované, a nabízí se v podobě nových úvěrových finančních kapitálů na kapitálovém trhu. Základ všech těchto úspor tvoří ovšem reálný ryzí výnos národní produkce vůbec, jak je dán ryzí její produktivitou, to jest množstvím, o něž ryze přibývá hospodářských statků nad dosavadní množství těchto statků, tedy nad obnovu hmotných pomůcek produkčních, surovin produkčních a náhrady statků, činiteli produkčními za dobu produkce spotřebovaných, v poměru k dosavadnímu kmeni prostředků produkčních, včetně půdy, vše oceněno v cenách tržních.

Tímto poměrem a horní jeho mezí je tedy dán vskutku rovněž jakýsi „přirozený úrok“, arci poněkud v jiném smyslu než se tohoto názvu užívá v statických teoriích úroků. Dané procento tohoto reálného úroku se nedá libovolně jen nějakými číselnými přesuny měniti, poněvadž tomuto reálnému důchodu podnikatelů a rentiérů přizpůsobena i jejich živobytná úroveň a tvorba nových úsporných kapitálů. Tento reálný důchod produkce vskutku dává a někdo jej dostati musí, leda že by se produkce reálně zdražila, hlavně kdyby dočasně reálně stouply mzdy; ale poněvadž veškerá národní produkce je sladěna na onen reálný ryzí výnos úrokový a podnikatelský, jistě by zanedlouho vynutili si podnikatelé přiměřený vzestup cen tovarů a tím by se

časem zvýšení mezd stalo jen nominálním a nastaly by reálné poměry bývalé.

Proto také ani jinaké násilné přesuny cenové, jako bývají po převratech měnových, na průměrném reálném tomto základě úroků v hrubých rysech ničeho nemění, a to nejen u statků produkci spotřebovaných, jež se produkci stále obnovují, znovu produkují, a jež tedy úzce souvisí s produkcí a výnosy produkce, ale i u pozemků, poněvadž u nich naopak zase se cena udává kapitalisovaným výnosem produkce procentní sazbou platného reálného úroku. Lze tedy říci, že ceny všech hospodářských statků jsou vybudovány na podkladě řečeného reálného výnosu úrokového a vlivem nabídky a poptávky jen kolem něho kolísají. Tuto reálnou základnu úrokovou, kterou je ovládána národní produkce a již jsou přizpůsobeny úrokové sazby úvěrových finančních kapitálů, zvláště úvěrů dlouhodobých, je možno změnit jen zvýšením poměrné ryzí produktivity, to jest za stability cenové zvýšením průměrné ryzí rentability veškerého finančního kapitálu v podniku trčícího, a tato základní sazba úroková může vlivem nabídky finančních kapitálů a poptávky po nich poměrně kolísati jen v úzkých mezích; podobně kolísá tento úrok také jen v úzkých mezích vznikem nových úspor kapitálových, ať podnikatelů nebo ostatních strádatelů, poněvadž i tyto kapitály se umísťují v produkci a reálné výnosy jejich jsou přizpůsobeny reálnému výnosu dosavadních finančních kapitálů, neboť tyto nově vytvořené finanční kapitály v jednotlivých periodách produkčních znamenají proti dosavadnímu úhrnu produkčních finančních kapitálů poměrně malý zlomek.

Tím menší trvalý vliv mohou míti změny úrokových sazeb z krátkodobých volných finančních kapitálů jednostranným zásahem obchodních bank, volnému, přirozenému trhu těchto kapitálů oktrojované, anebo vlivy cedulových bank jejich ryzími úvěry. V prvním případě brání banky spíše jen svoji vlastní peněžní pohotovost a nejde jim o účely „národohospodářské“, v druhém případě působí cedulové banky na trh krátkodobých úvěrových finančních kapitálů mimo zásahy za účely měnovými hlavně proto, aby tlumily zbytečné kolísání sazby úrokové a tím nepřímo udržovaly průměrnou stabilitu národní produkce. A kdyby došlo k postátnění úvěru nebo jinaké jeho „úřední“ reglementaci, sotva by stát nebo jiná komunita mohla něco jiného dělati.

V dnešních poměrech byly by ostatně tyto umělé mocenské zásahy ještě obmezeny zřeteli na pohyby krátkodobých mezinárodních úvěrových finančních kapitálů, jež se dnes poměrně rychle stěhují ze země do země, hledající lepší dočasné výnosy úrokové. A stačí tu nejen poměrně malé výchylky úrokové, aby uvedly tyto kapitály do pohybu, tak že se sazby úrokové těchto

krátkodobých úvěrů vlivem mezinárodní arbitráže stále víc a více nivelisují, ale zároveň znemožňují, aby v jednotlivých zemích byly prováděny nějaké vlivnější zásahy „na svou pěst“ a proti světovému proudu. Spíše tedy vývojem v tomto směru, totiž sbližováním úvěrových středisk různých zemí a jednotným jejich postupem a dohodou o sazbách úrokových a ostatních podmínkách úvěrových, a to vše na dnešních podkladech soukromohospodářských, dá se docílit mnohem více než — postátněním nebo zveřejněním úvěru. Znovu a znovu si tu třeba uvědomiti, že úvěrem se statky netvoří, neprodukují, nýbrž se jen jednak produkované již statky mobilisují, statky, jež zatím konsum může postrádati, půjčují se producentům, aby se pomocí nich mohlo produkovati dříve než jinak, ale vším tím si jednotlivá odvětví produkční jen dočasně vypomáhají; jednak se produkované uspořené statky věnují na zvýšení a zlepšení produkce, ale i v tomto druhém případě jde o přesun statků, jež tu jsou, z ruky jedné do rukou druhých, a nikoli o tvorbu statků nových. Nepřímo se napomáhá arciť v prvním případě zvýšení produkce tím, že se produkce urychluje a vyrovnává, a v druhém případě pak tím, že se lépe organizuje. Proto spíše by bylo třeba sledovati další vývoj těmito dvěma směry a neoddávati se víře v nějaké divy, jakoby stát mohl pomocí úvěru nahraditi nedostatečné produkční kapitály a jich tvorbu. Soustředění úsporných kapitálů v jedné ústředně by mělo své výhody. Především dalo by se využití těchto kapitálů téměř úplně k podnikání, poněvadž by pak stačila mnohem menší peněžní pohotovost na eventuelné výplaty zpět vyžádaných vkladů, než když jsou vklady rozptýleny po mnoha peněžních ústavech. Také správní náklady by mohly býti menší, jen že na druhé straně by asi nebylo také zdravé, aby povolování úvěrů bylo monopolem jednoho ústavu, třeba to byl ústav státní, jemuž by ostatně i jinak asi scházela náležitá hybnost a prozíravost.